

Милица М. Гучанин
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодина
Студент докторских студија

УДК 159.923.5.057.874(497.11)"2017/2018"
371.3::796

Оригинални научни рад
Примљен: 2. септембар 2019.
Прихваћен: 25. октобар 2019.

УЛОГА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У РАЗВОЈУ СОЦИЈАЛНИХ КОМПЕТЕНЦИЈА УЧЕНИКА

Айстиракћ: Савремени концепт наставе физичког васпитања подразумева подизање свести о социјализацији, односно развој социјалних компетенција ученика. Како би се испитао допринос наставе физичког васпитања остваривању поменутих компетенција, спроведено је истраживање чији је циљ испитивање ефеката примене програма развоја социјалних компетенција на часовима физичког васпитања. Истраживање је експерименталног карактера са паралелним групама. Посматрани су часови физичког васпитања са садржајима колективних игара. У анализи резултата примењене су једнофакторска и двофакторска анализа варијансе (ANOVA), које су показале ефекте програма ($p < ,05$ $p = ,000$) ($p < ,05$ $p = ,047$) који потврђују наводе досадашњих истраживања о свестраној улози наставе физичког васпитања у процесу развоја компетенција ученика.

Кључне речи: физичко васпитање, социјализација, програми развоја социјалних вештина, социјалне компетенције.

УВОД

Школа је место на коме се личности ученика обликују кроз социјализацију и васпитање (Корчак 2016). Другим речима, дужност школе је да буде безбедно и подстицајно окружење за свестрани развој личности, али у пракси се, током година истраживања, показало да постоји низ препрека у остваривању те дужности. Водећи проблем са којим се школа у највећем броју случајева суочава јесте вршњачко насиље (Јун, Сулковски, Бауман 2014; Микановић 2016; Волтерс 2017). Превенцијом насиља, као актуелном темом, бавили су се многи домаћи и страни истраживачи (Микановић 2016; Волунгис, Гудман 2017; Никерсон, Мартенс 2008; Шаљић 2014). Превенција насиља подразумева развој и унапређивање социјалних вештина ученика. Часови физичког васпитања у великој мери подразумевају активности у којима су ученици усмерени једни на друге и у којима је међусобна сарадња

неопходна. На тим часовима, поред усвајања и усавршавања моторичких вештина, умења, стицања спортско-техничких знања, развијају се и унапређују социјалне вештине (Буишић 2015).

О социјализацији у настави физичког васпитања постоји низ радова, који се не односе само на ученике и наставнике већ укључују и родитеље, у циљу развијања што боље сарадње ученика са свим актерима процеса наставе физичког васпитања. Резултати једног таквог истраживања (Џорџ, Картнер-Смит 2018) показују позитиван однос родитеља према физичком васпитању јер оно доприноси унапређивању здравља и личног, друштвеног развоја. Либерман (2018) наводи значај физичког васпитања за процес социјализације ученика којима је неопходна додатна подршка. Да се процес социјализације развија кроз физичко васпитање показује и студија спроведена у Финској (Чоу, Киуру, Паркер, Јаскјелин, Салмела-Аро 2018), као и студија чији је аутор Корчак (2016). Бакиу и Бакиу (2015) испитивали су процес социјализације ученика у оквиру академских и неакадемских предмета. Најбољи начин за развој сарадње, толеранције, равноправности јесте управо игра. У наставном плану и програму од првог до четвртог разреда обрађују се садржаји елементарних игара и елементи спортских игара. Богдановић (2008) игру дефинише као спонтану, слободно изабрану и пријатну активност која је укоренења у свим видовима васпитања. Кроз игру се деца ангажују, користе стечена знања, искуства, вештине, осећају се сигурно и владају ситуацијом (Копас-Вукашиновић 2006). Поред игара које су основа у реализацији наставе физичког васпитања, не можемо да се не осврнемо на социјализацију у оквиру школског спорта који је предмет интересовања ученика. Још један доказ о смањењу асоцијалног понашања нуди истраживање Мејеса и сарадника (2018), чији су резултати показали да је видљиво смањење асоцијалног понашања код ученика који су учествовали у спортским играма.

Као резултат различитих истраживања на тему асоцијалног понашања настали су програми развоја социјалних компетенција. У Аустралији је развијен програм *Ability School Engagement Program (ASEP)*, чији је циљ смањење асоцијалног понашања и импулсивности код ученика (Кардвел, Мацероле, Бенет, Пикеро 2018); Тејлор и сарадници (2017) представили су метаанализе истраживања примене програма за развој социјалних вештина, *Social and emotional learning (SEL)*, при чему су изнели позитивне резултате; Склад и сарадници (2012) у својој метаанализи представљају резултате ефеката примене *SEB (School-based social, emotional, and/or behavioral)* програма. Резултати 75 примењених програма показали су смањење асоцијалног понашања. Лилестон и сарадници (2017) дају преглед програма који су примењивани у САД у циљу смањења вршњачког насиља и асоцијалног понашања. Неки од њих су *Community Mobilization, Mass Media / Social*

Marketing, Social Movement. Унапређивање социјалних компетенција је за истраживаче врло актуелна тема јер доприноси смањењу насиља и утиче на свестрани развој личности, који је условљен модернизацијом друштва у коме ученици одрастају.

У раду је примењен *Dinosaur program (The Dina Dinosaur Treatment Program* (Вебстер-Стратон, Рид 2003)) са активностима прилагођеним узрасту ученика. Програм је примењен на часовима физичког васпитања, у циљу побољшања социјалних компетенција поштовања, сарадње и толеранције. Основни циљ истраживања је проширивање улоге наставе физичког васпитања у процесу превенције насиља, асоцијалног понашања и развоја личности ученика.

МЕТОД

Истраживање је спроведено у Основној школи „Вук Караџић” у Книћу, у току другог полугодишта школске 2017/2018. године, на укупно 30 часова физичког васпитања. Истраживање је експерименталног карактера са паралелним групама.

Узорак испитаника чине ученици трећег и четвртог разреда – 19 дечака, 22 девојчице (N = 42), узраста од 8 до 10 година. Просечан узраст ученика у групама је 9 година. Ученици су систематским случајним узорковањем распоређени у две групе, контролну и експерименталну, при чему је у свакој групи 21 ученик.

Независне варијабле су пол, узраст.

За потребе тренутног истраживања, користиће се већ осмишљени модел развоја социјалних компетенција заснован на програму *Dinosaur* (Опић 2010), са изменама активности, прилагођених за реализацију на часовима физичког васпитања.

У зависне варијабле спадају сарадња, толеранција, поштовање.

Техника истраживања је систематско посматрање. Инструмент је чек-листа, преузета из истраживања Хрватског друштва за психолошку помоћ (Кузмановић, Ботић 2011). Индикатори су преформулисани, без мењања контекста, како би се испитивање применило на часу физичког васпитања. Чек-листа се састоји од 22 ајтема, који су подељени у групе у циљу испитивања зависних варијабли. Дискриминативност инструмента огледа се у статистички нормалној расподели (Колмогоров–Смирнов тест, $p < 05$), за све ајтеме у скали.

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА

Добијени подаци обрађени су у статистичком програму SPSS23. Примењена је једнофакторска и двофакторска анализа варијансе (ANOVA), т-тест упарених узорака, т-тест независних узорака и Хи-квадрат тест уни-варијантни и биваријантни. Резултати истраживања представљени су у Табели 1. Једнофакторска анализа варијансе показује да постоји статистички значајна разлика између пола и поштовања, толеранције и сарадње на финалном мерењу у експерименталној групи у односу на пол ($p < ,05$ код индикатора приказаних у Табели 1; нпр. „пажљиво слуша када саиграчи говоре” – $p = ,000$, $F = 6,76$, $df1 = 1$, $df = 19$, $\eta^2 = ,49$). Код преосталих индикатора не постоји статистички значајна разлика. Код контролне групе не постоји статистички значајна разлика пола у односу на индикаторе на финалном мерењу. Двофакторском анализом варијансе истражен је утицај

Табела 1. Резултати једнофакторске анализе варијансе експерименталне групе на финалном мерењу у односу на пол ученика

Индикатори социјалних компетенција		<i>N</i>	<i>M</i>	<i>STD</i>	<i>Sig</i>	Min.	Max.
Када је тешко или има неки проблем, тражи помоћ од других саиграча	мушки	10	3,50	,527		3	4
	женски	11	4,18	,405		4	5
	Тотал	21	3,86	,573	,003	3	5
Показује другима да му се свиђа како су саиграчи урадили нешто за њега	мушки	10	4,10	,568		3	5
	женски	11	4,64	,505		4	5
	Тотал	21	4,38	,590	,033	3	5
Показује разумевање саиграчима	мушки	10	3,90	,738		3	5
	женски	11	4,91	,302		4	5
	Тотал	21	4,43	,746	,001	3	5
Након расправе, мири се одмах	мушки	10	3,30	,823		2	5
	женски	11	4,27	,905		2	5
	Тотал	21	3,81	,981	,019	2	5
Учествује у тучи	мушки	10	1,80	,789		1	3
	женски	11	1,09	,302		1	2
	Тотал	21	1,43	,676	,012	1	3
Уколико је свађа у току, настоји да раздвоји стране	мушки	10	3,20	1,033		2	5
	женски	11	4,45	,522		4	5
	Тотал	21	3,86	1,014	,002	2	5
Када је испровоциран, игнорише	мушки	10	3,30	1,252		2	5
	женски	11	4,55	1,214		1	5
	Тотал	21	3,95	1,359	,032	1	5
Пажљиво слуша када саиграчи говоре	мушки	10	3,50	,707		3	5
	женски	11	4,64	,505		4	5
	Тотал	21	4,10	,831	,000	3	5

ЛЕГЕНДА: *N* – број испитаника, *M* – аритметичка средина, *STD* – стандардна девијација, *Sig* – ниво статистичке значајности, $p < ,05$, Min – минималан број резултата, Max – максималан број резултата

пола и узраста на варијаблу толеранције, односно индикатор „када други играч одигра лоше, показује примерно понашање према њему” ($F = 4,62$, $df_1 = 1$, $df = 16$, $p = ,047$, $\eta^2 = ,35$). Показује се да постоји статистички значајна интеракција на финалном мерењу у Е групи између пола и узраста у односу на учествовање у тучи ($F = 4,97$, $df_1 = 2$, $df = 15$, $p = ,022$, $\eta^2 = ,39$). Накнадни тестови показују да ученици узраста од 10 и 9 година ($M = 3,0$, $M = 2,00$, $SD = 0,03$) статистички више учествују у конфликтима од ученика узраста од 8 година ($M = 2,00$, $SD = 1$). Т-тест упарених узорака показује статистички значајну разлику код два резултата иницијалног и финалног мерења у експерименталној групи код процене скоро свих ајтема скале $p < 0,05$, осим у односу на „тешко објашњавање саиграчима” – $p = 0,076$ и у односу на „непридржавање правила игара” – $p = 0,18$. Т-тест независних узорака за експерименталну групу у финалном мерењу показује да је једино разлика у висини аритметичких средина пола и узраста у односу на индикатор „учествује у тучи” статистички значајна ($t = 2,67$, $df = 12$, $p = 0,021$, $p < 0,05$), док код осталих варијабли нема статистички значајне разлике у висинама аритметичких средина пола и узраста. Непараметријски тест, униваријантни Хи-квадрат, показује да опажена разлика у фреквенцама категорије варијабли пола није статистички значајна ($\chi^2 = 0,48$, $df = 1$, $p = ,82$). Хи-квадрат униваријантни показује статистички значајну опажену разлику у фреквенцама категорије узраста ($\chi^2 = 21,71$, $df = 2$, $p = ,00$). Биваријантни Хи-квадрат показује да нема статистички значајне повезаности између пола и узраста експерименталне групе ($\chi^2 = 1,34$, $df = 2$, $p = 0,51$). У контролној групи резултати су слични, при чему нема статистички значајне повезаности између пола и узраста ($\chi^2 = 1,15$, $df = 2$, $p = 0,56$). На основу обрађених података и добијених резултата можемо закључити да постоје статистички значајне разлике између експерименталне групе и контролне групе у односу на примену програма развоја социјалних вештина. Програм примењен у експерименталној групи показао је да постоје статистички значајне разлике у финалном мерењу код процене поштовања личности ученика, толеранције и сарадње током игре, што се види у анализи двофакторске и једнофакторске анализе варијансе. Једнофакторска анализа варијансе је показала да постоји статистички значајна разлика између пола у односу на учествовање у тучи, поштовање личности и осећања саиграча, примерног изражавања негативних емоција. Ученици су више уважавали грешке саиграча у току игре и самим тим смањили негативне вербалне и физичке реакције. То је показатељ да овај програм доприноси контроли негативних емоција које игра носи са собом и поткрепљује наводе истраживача који су се бавили овом темом (Овердвест 2014). Још један од показатеља позитивног успеха примене програма јесте и т-тест упарених узорака, на иницијалном и финалном мерењу, који је показао позитивне резултате. У контролној групи није било

статистички значајних разлика на иницијалном и финалном мерењу. Код т-теста независних узорака примећена је статистички значајна разлика код индикатора „ударање саиграча”, што је показатељ да у контролној групи није имплементиран програм социјалних компетенција. Хи-квадрат тест је показао да нема статистички значајне разлике у фреквенцама пола, док код узраста постоји статистички значајна разлика. У прилог томе је резултат двофакторске анализе варијансе, код накнадних тестова, који су показали да су ученици узраста од 9 и 10 година склони физичком обрачунању. Иако је узорак испитаника на ниском нивоу, ипак су приметне неке статистички значајне разлике између Е и К групе. За додатна истраживања неопходно је повећати узорак и одредити ширу временску динамику.

ЗАКЉУЧАК

Ефекти које је програм унапређивања социјалних вештина показао могу се сврстати у позитивне јер су допринели да се унапреде социјалне компетенције као што су поштовање личности ученика, односно саиграча и толеранција током игре. Доприneo је и самоконтроли приликом изражавања негативних емоција и емоција уопште које су присутне током игре. Смањено је физичко и вербално обрачунавање током игре. Ученици су пазили и подсећали једни друге на активности које су обрађене у оквиру програма. Физичко васпитање је одлично подручје развоја социјалних компетенција јер су ученици углавном спонтани током свих активности, нарочито игре, што поткрепљује наводе истраживања Милтера и Гилсбурга (2012) да игра доприноси међусобној комуникацији међу децом кроз физичку активност и развијању вештине решавања међусобних проблема. Ученици на овим часовима спонтано реагују, за разлику од свих осталих часова на којима нема толико спонтаности јер су усредсређени на задатке који захтевају мисаоно ангажовање и не остављају пуно простора за слободно понашање. Примена оваквих програма доприноси да се вршњачко насиље и асоцијално понашање смањи или барем сведе на минимум. Учествовање у свим видовима спортских активности доприноси да ученици сарађују и развијају своје социјалне компетенције (Мејес и др. 2018). Позитивни ефекти примењеног програма прилог су истраживањима (Еган, Вебстер 2018) која наглашавају значај социјализације за целокупни наставни процес. Резултати рада могу допринети експерименталним, емпиријским истраживањима у области физичког васпитања и утицати на мултидисциплинарност, односно повезивање наставе физичког васпитања са другим областима истраживања. Значајно је и проширивање улоге наставе физичког васпитања, као и превазилажење устаљених форми реализације наставе.

ЛИТЕРАТУРА

Бакиу, Бакиу (2015): Cristina Baciú, Alin Baciú, Quality of life and students socialization, *International conference Education, Reflection, Development*, Procedia Social and Behavioral Sciences, Napoca, Romania, 78–83.

Богдановић (2008): Z. Bogdanović, *Deformiteti kičmenog stuba u sagitalnoj ravni*, Novi Pazar: Državni univerzitet u Novom Pazaru.

Буишић (2015): S. Buišić, *Primena Helisonovog modela odgovornosti u nastavi fizičkog vaspitanja*, doktorska disertacija, Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.

Валтерс (2017): G. D. Walters, Viewing the Cycle of Violence Through a Gendered Pathways Lens: Perceived Parental Tolerance of Violence, Peer Influence, and Child Aggressive Behavior, *Journal of Interpersonal Violence*, 1–20.

Волунгис, Гудман (2017): A. M. Volungis, K. Goodman, School Violence Prevention: Teachers Establishing Relationships With Students Using Counseling Strategies, *SAGE Open*, 7(1), 1–11.

Бокић (2011) М. С. Đokić, *Stanje uhranjenosti, posturalni status i kvalitet sprovođenja nastave fizičkog vaspitanja u osnovnim školama*. Преузето са сајта <https://www.researchgate.net/publication/266622028>.

Еган, Вебстер (2018): C. A. Egan, C. A. Webster, Using Theory to Support Classroom Teachers as Physical Activity Promoters, *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 23–29.

Јун, Сулковски, Бауман (2014): J. Yoon, M. Sulkowski, S. Bauman, Teachers' Responses to Bullying Incidents, *Journal of School Violence*, 15(1), 1–23.

Кардвел, Мацероле, Бенет, Пикеро (2018): S. M. Cardwell, L. Mazerolle, S. Bennett, A. R. Piquero (2018): Changing the Relationship Between Impulsivity and Antisocial Behavior: The Impact of a School Engagement Program, *Crime & Delinquency*, June 2018, 1–26.

Копас-Вукашиновић (2006): E. Kopas-Vukašinović, Uloga igre u razvoju dece predškolskog i младег школског узроста, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 38(1), 174–189.

Корчак (2016): L. Korchak, School environment as a problem of aggression and violence, *The Modern Higher Education Review*, ISSN 2518–7635.

Коц (2017): Y. Koc, Relationships between the Physical Education Course Sportsmanship, *Journal of Education and Learning*, 6, ISSN 1927–5269.

Кузмановић, Ботић (2011): V. B. Kuzmanović, T. Botić, Odnos školskog uspjeha i socijalnih вјештина, *Život i škola*, br. 27 (1/2012), год. 58, 38–54.

Либерман (2018): L. J. Lieberman, A Statewide Model to Include Children with Visual Impairments in Physical Education and After-school Sports, *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 89(2), 5–6.

Лилестон, Голдман, Верма, МекКлери-Силс (2017): P. S. Lilleston, L. Goldmann, R. K. Verma, McCleary-Sills, Understanding social norms and violence in childhood: theoretical underpinnings and strategies for intervention, *Psychology, Health & Medicine*, 22(sup1), 1–13.

Љубојевић (2014): M. Ljubojević, *Образовни ефекти изабраних спортова у настави физичког вaspitanja*, doktorska disertacija, Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.

Маринковић (2015): D. P. Marinković, Efikasnost primene programiranog i modifikovanog modela fizičkog vežbanja u nastavi dece mlađeg školskog uzrasta, u: S. Mirković (ur.), *Zbornik učiteljskog fakulteta*, Užice: Učiteljski fakultet Užice, 389–402.

Микановић (2016): М. Mikanović, Neformalno nasilje u srednjoj školi, *Sinteze*, vol. 5, br. 9, 65–81.

Никерсон, Мартенс (2008): А. Nickerson, М. Martens, School Violence: Associations With Control, Security / Enforcement, Educational / Therapeutic Approaches, and Demographic Factors, *School Psychology Review*, 37, 228–243.

Овердевест (2014): L. M. Overdevest, *Socialization in sport: how children's sports habitus is constructed*, Master's programme in Human Movement Sciences: Sport, Exercise and Health, Faculty of Human Movement Sciences.

Опић (2010): S. Опіć, Могући програм развоја социјалне компетенције ученика у примарном образовању, *Pedagogijska istraživanja*, 7 (2), 219–230.

Ранђеловић, Савић (2016): N. Randelović, Z. Savić, Улога и значај школског спорта у васпитавању младих, *Теме*, 1291–1305.

Родић (2010): Н. Родић, Савремено физичко васпитање у разредној настави, *Норма*, XV, 1/2010, 47–60.

Склад, Диекстра, Ритер, Бен, Гравестејн (2012): М. Sklad, R. Diekstra, M. D. Ritter, J. Ben, C. Gravesteijn, Effectiveness of school-based universal social, emotional, and behavioral programs: Do they enhance students development in the area of skill, behavior, and adjustment?, *Psychology in the Schools*, 49, 892–909. Преузето са сајта <https://doi.org/10.1002/pits.21641>.

Сретеновић (2012): Z. Sretenović, Planiranje nastave fizičkog vaspitanja – Izabrani sport, *Fizička kultura*, 57–65.

Тејлор (2017): R. Taylor, Promoting Positive Youth Development Through School-Based Social and Emotional Learning Interventions: A Meta-Analysis of Follow-Up Effects, *Child Development*, July/August 2017, Volume 88, Number 4, 1156–1171.

Трудо, Шепард (2008): F. Trudeau, R. J. Shephard, Physical education, school physical activity, school sports and academic performance, *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, vol. 5, 5–10.

Чоу, Киуру, Паркер, Јаскјелин, Салмела-Аро (2018): А. Chow, N. Kiuru, P. D. Parker, E. S. Jacquelyn, K. Salmela-Aro (2018): Development of Friendship and Task Values in a New School: Friend, *Journal of Youth and Adolescence*, 1–12.

Џорџ, Картнер-Смит (2018): М. George, М. D. Curtner-Smith, Influence of Acculturation on Parents' Readings of and Expectations for Physical Education, *Journal of Teaching in Physical Education*, 37, 35–45.

Шачар, Ронен-Росенбаум, Оркиби, Хамама (2016): K. Shachar, T. M. Ronen-Rosenbaum, H. Orkibi, L. Hamama, Reducing Child Aggression through Sports Intervention: The Role of Self-Control, *Children and Youth Services Review*, 71, 241–249.

Шаљић (2014): Z. Šaljić, *Vaspitni rad u školi u funkciji prevencije nepoželjnih ponašanja*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.

Milica M. Gučanin

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

PhD student

THE ROLE OF PHYSICAL EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' SOCIAL COMPETENCIES

Summary: The modern concept of teaching physical education involves raising awareness of socialization, and developing student's social competencies. In order to examine the contribution of teaching physical education to the achievement of social competencies, a research was conducted, aimed at exploring the effects of the application of social competencies development program in physical education classes. The research is experimental with parallel groups. Physical education classes in which group games were taught were observed for the purpose of the research. In the analysis of the results, one-factor and dual-factor analysis of variance (ANOVA) were applied, which showed the effects of the program ($p < ,05$ $p = ,000$) ($p < ,05$ $p = ,047$) and confirmed the findings of some previous research studies on the comprehensive role of teaching physical education in the process of student competence development.

Keywords: physical education, socialization, social skills development programs, social competences.